

Plaggen of niet plaggen, dat is de vraag

Na het artikel over de fosfaatproblematiek in ons aprilnummer, wijdde ook het tijdschrift *De Levende Natuur* in juli een lang stuk aan dit vraagstuk. Rolf Kemmers en zijn collega's van het Wageningse onderzoeksinstituut Alterra en de Rijksuniversiteit Groningen kwamen daarin tot enigszins andere conclusies dan de Nijmeegse onderzoekers (onder leiding van Fons Smolders) in dit Vakblad.

Het opvallendste verschil tussen beide artikelen zit hem in de noodzaak tot afplaggen om een voedselarm natuurdoel te bereiken op voormalige landbouwgrond. In de praktijk wordt vaak voor afplaggen gekozen om een acceptabel fosfaatiniveau te bereiken, maar Kemmers en de zijnen voorzien dat dat op termijn lang niet altijd een optie kan zijn. De EHS vraagt om zulke oppervlakken nieuwe natuur dat afgraven wellicht onbetaalbaar wordt (overigens merkt Smolders op dat een langdurig verschralingsbeheer ook erg kostbaar is). Een ander probleem met afgraven is dat je de zuurbuftercapaciteit, de zaadvoorraad, de bodembiodiversiteit, de aardkundige en archeologische waarden en het microreliëf ermee aantast. En is het eigenlijk wel nodig?

Schraal grasland zonder plaggen

De onderzoekers van Alterra en Groningen bekeken twee terreinen met voormalige landbouwgronden die ruim dertig jaar geleden tot natuur zijn omgevormd zonder ze af te plaggen: Baronie Cranendonck met integraal graasbeheer op ijzerarme podzolgronden in Brabant en Loefvledder met hooilandbeheer op ijzerrijke beek- en broekeerdgronden in het dal van het Anloerdiepje in Drente. Uit het onderzoek blijkt dat zich ook zonder plaggen waardevolle natuur kan ontwikkelen: na enkele tientallen jaren hebben zich een tiental plantensoorten van het beoogde natuurdoeltype (schrале graslanden) gevestigd. De meest waardevolle doelsoorten werden nog niet gevonden, maar dat kwam waarschijnlijk door het ontbreken van deze planten in de zaadvoorraad. Ook positief was de duidelijke afname van de productie van het gewas bij beide beheersvormen. Een belangrijke kanttekening hierbij is volgens Smolders dat de twee bestudeerde terreinen dertig jaar geleden al uit landbouwkundig gebruik zijn genomen. De totaal fosforconcentratie van deze bodems bedroeg dertig jaar geleden 13 millimol per liter bodem. De situatie ziet er voor de landbouwgronden die nu - dertig jaar later - uit gebruik worden genomen helaas heel wat minder rooskleurig uit. De meeste landbouwbodems hebben nu totaal-fosforwaarden die veel hoger liggen.

Uit de historische reeks leidden de Wageningers en Groninger af dat in eerste instantie stikstof en daarna (na zo'n twintig jaar) kalium beperkend werd voor de productie. Daarbij ver-

schillen zij van mening met de Nijmegenaren dat bij voormalige landbouwgronden alleen op P gestuurd kan worden om te verschralen. Fosfaat is nog in geen van de terreinen beperkend, maar hoe erg is dat als N en K dat zijn? Waar in Cranendonck sprake was van fosfaatverarming in de bouwvoor na dertig jaar, vonden ze in Loefvledder juist fosfaatverrijking, waarschijnlijk door een nutriëntenpomp vanuit diepere bodemlagen. De onderzoekers vonden ook dat de stikstofvoorraad in de bodem is toegenomen met een orde van grootte die uit stikstofdepositie kan worden verklaard. Desondanks was er sprake van een stikstofbeperking. Zij denken dat micro-organismen in deze bodems veel van de atmosferische stikstof vastleggen en daarom geduchte concurrenten om voedingsstoffen kunnen zijn, waardoor zich toch planten kunnen vestigen die kenmerkend zijn voor een voedselarme situatie.

Complexe materie

Uit beide onderzoeken blijkt dat verschillen in bodemeigenschappen grote invloed hebben op de beschikbaarheid van fosfaat. Fosfaat hangt nauw samen met andere stoffen als kalk, ijzer, nitraat en sulfaat, die weer mede afhankelijk zijn van het waterpeil en de schommelingen daarin. Ander probleem is dat er legio manieren zijn om het fosfaatgehalte uit te drukken en legio methodes om fosfaat te bepalen, die allemaal een ander getal geven. De P-waarden in beide artikelen zijn dan ook niet te vergelijken (overigens geldt wel dat als bij de ene bepalingsmethode een lage waarde wordt ge-

Bos niet langer heilig

vonden, dat dat ook bij een andere methode het geval is). Complexe materie dus. Het is duidelijk dat een beheerder niet op basis van een paar fosfaatmetingen kan besluiten of hij nu wel of niet moet plaggen.

Ook al is plaggen niet altijd nodig voor een goede natuurontwikkeling op de lange termijn, de Nijmeegse groep vindt dat afgraven tot een fosfaatgelimiteerde bodemlaag soms toch een oplossing kan zijn. Het is namelijk de vraag of een beheerder (vele) tientallen jaren wil investeren in het verschralen van een terrein zonder een hoge natuurwaarde. Wel pleiten de Nijmegenaren ervoor om na afgraven de bodems zonodig aanvullend te bekalken om de buffercapaciteit op peil te brengen en ook om de bodem aan te enten met bodem en strooisel uit referentiegebieden om de gewenste natuurontwikkeling op gang te brengen.

Bos is beter

Waar beide onderzoeksgroepen het wel over eens zijn, is dat het verstandig is om heel goed na te denken over welk natuurdoeltype gewenst is op een bepaald perceel. In beide artikelen suggereren de auteurs dat het op voormalige landbouwgronden wel eens verstandiger kan zijn (eerst) bos te laten ontstaan, waarmee de fosfaatvoorraad in biomassa wordt vastgelegd. Om toch in de behoefte aan heide en schraal grasland te voorzien, suggereren de Nijmegenaren dat er genoeg dennenbossen op te voedselarme bodem beschikbaar zijn die heel geschikt zijn om voor omvorming. ♦

Marjel Neeffes

In de provincie Utrecht mag de komende jaren 350 hectare bos worden omgevormd tot open natuur, zonder dat er ter compensatie elders bos moet worden aangelegd. Het ministerie van LNV heeft de provincie toegezegd dat de grondeigenaren hiervoor een ontheffing zullen krijgen van de herbeplantingsplicht uit artikel 6, 2e lid van de Boswet. Deze plicht is ooit in het leven geroepen om het bosareaal te behouden als er bijvoorbeeld een bos werd gekapt voor een woonwijk. Nu levert een woonwijk genoeg geld op om een weiland aan te kopen voor een nieuw bos. Maar de herbeplantingsplicht werd door de Boswetambtenaren op het ministerie ook streng gehandhaafd voor omvorming tot andere typen natuur. Dat bleek tot nu toe een onoverkomelijke barrière, want bos omvormen tot heide levert geen cent op. Compenseren door nieuw bos te planten op landbouwgrond is daardoor te duur, en het gebeurde tot nu toe dan ook niet.

Bert Geerdes, adviseur natuurbeheer bij de provincie Utrecht, is duidelijk in zijn nopjes met de beslissing van de minister. "Voor zo ver ik weet hebben we een primeur! Al decennialang houdt de Boswet heideherstel tegen, niet alleen hier, maar in het hele oosten en zuiden van ons land. De heide mag wel verbossen, maar andersom kon dus nooit. We zijn ontzettend blij dat het bos niet langer heilig wordt verklaard." Aan de beslissing ging overigens een heel proces vooraf. Geerdes: "We hebben eerst nog geprobeerd om de heide formeel te compenseren met bossen die we toch al rond de steden hadden gepland, maar dat mocht niet. Uiteindelijk is onze gedeputeerde met de minister gaan praten, en toen bleek dat de Boswet de mogelijkheid heeft tot ontheffingen. Het was alleen nog niet eerder gedaan."

In de provincie Utrecht is de heide sterk versnipperd, als eilandjes in een zee van bos. Bos omvormen tot heide is de enige mogelijkheid om de kwaliteit te verbeteren. De provincie heeft zijn ambities en de locaties vastgelegd in de beleidsnotitie 'Heideherstel', en ook in de plannen voor de EHS en 'Hart voor de Heuvelrug' neemt heide een belangrijke rol in. "We hebben een internationale verplichting om hier iets aan te doen, dus het was eigenlijk

onlogisch dat het niet kon", vindt Geerdes. Het ministerie heeft nu in een brief toegezegd dat grondeigenaren die in het kader van deze plannen op de geplande locaties bos omvormen tot heide, de ontheffing zonder problemen zullen krijgen.

Marjel Neeffes

Herplantplicht op de helling?

Bij de grote bezem die de overheid door het vergunningenstelsel aan het halen is, komt ook de natuurwetgeving aan de beurt. Dit voorjaar schreef minister Veerman in een brief aan de Tweede Kamer welke vergunningen wat hem betreft verdwijnen kunnen. Hij noemt daarbij ook de Boswet. Zo is in de bijlage bij de brief te lezen: "De voorstellen betreffen het vervallen van de vergunningen van de Boswet, ervan uitgaande dat ook de herplantplicht komt te vervallen...". Nu werkt de Boswet strikt genomen helemaal niet met vergunningen, dus daar vallen geen grote problemen te verwachten. Maar het tweede deel van de zin jaagt toch wel enige schrik aan.

Volgens Patrick Jansen van de Stichting Probos vormt de herplantplicht de basis van de Boswet: "De Boswet regelt dat 'wat eens bos is altijd bos zal blijven'. Zonder die herplantplicht kunnen we de hele Boswet net zo goed afschaffen. Er zijn wel kanttekeningen bij te plaatsen. Zo zou de herplantplicht voor het omzetten van bos naar natuur wel wat soepeler mogen (zie het artikel hiernaast). Maar ik krijg regelmatig mensen aan de lijn die een stukje bos hebben waar ze een huisje willen neerzetten. Ik kan ze nu gelukkig nog vertellen dat ze dat moeten compenseren met bos elders, maar als die herplantplicht wordt afgeschaft, is dat bos zo gekapt!"

